

Rosita Steenbeek
Ander licht

2009
Stichting Uitgeverij XL
Den Haag

Grondering

Zomer 1671

De zon schijnt op de Joriskerk en de toren van Onze-Lieve-Vrouw, rode daken vlammen op en het water in de singel glinstert zilverachtig. De zeilen die hangen te drogen aan de boten op de Eem zijn bijna zo wit als de lakens op de bleekvelden. Op het land staan schoven graan. Behaaglijk en stoer ligt de stad erbij, in warme kleuren, veilig achter de stadsmuur met de korte, stevige torens. Daarachter voeren velden, boomgaarden en bossen in zachte groenen naar de einder, waar hier en daar een tabaksschuur is te zien en een kerkje dat de hemel in priemt.

‘De lucht moet grijs zijn,’ zegt Matthias, die zwart door het loodwit mengt. Hij kijkt naar Jasper. ‘Blauwe luchten zul je nog vaak genoeg zien.’

Alida’s kwast schiet uit. Ze pakt haar schildersdoek en veegt het bruinige geel weg, koren dat uit de schoof lijkt gerold.

‘En voor die wolken boven de Joriskerk moet er wat oker door. Kijk, kinderen, zo wordt het een echte donderwolk.’

Alida loopt met kwast en doek in de hand naar haar vader toe terwijl ze een snelle blik werpt op Jasper. Haar blonde haren vangen licht. Ook in andere hoe-

ken van de hoge ruimte komen gouden krullenbollen in beweging, en even later buigen ze zich over de werktafel van hun vader. Ze kijkt met Maria, Pieter en Johannes hoe haar vader een tikje oker pakt met de punt van zijn paletmes en het mengt met het grijs. Jasper schildert door, hij weet precies hoe je de kleuren maakt en nooit verlummelt hij zijn tijd. Links op het enorme doek geeft hij boten hun weerspiegeling. Met de koets en de kar vol manden tabak is hij klaar. Die moest hij maar doen omdat zijn vader wagenmaker is. Alida's vader heeft de paarden ervoor gezet. Met snelle trefzekere streken schildert Matthias een stuk van een troebele wolk. Het is of er elk moment regen uit neer kan storten of bliksems uit tevoorschijn kunnen schieten, boven de kerk, de kerk waar zij nu zijn. 'Maar hier en daar moet er licht door de wolken vallen. Dat geeft dramatiek, spanning. Zo laat je zien waar het om gaat.'

Ze had al geleerd hoe het licht de kleur van de huizen en van het land volledig verandert. Dat er blauw nodig is, azuriet of smalt, om rode dakpannen en groene struiken in de schaduw te zetten.

'Daarom vond u de luchten in Italië zo saai, niet vader?'

Matthias lacht. Ze kijkt tersluiks naar Jasper, die heeft ook een glimlach om zijn lippen maar schildert geconcentreerd verder.

Het licht is alles, dat wist ze.

‘Strakblauw is minder boeiend ja. Kijk hier, die dreigende donderwolk boven de kerk, maar tegelijk een baan licht. Het gaat om het contrast. Zo kun je aangeven wat belangrijk is. Ook de Onze-Lieve-Vrouwetoren moet baden in het licht, en de Koppelpoort, zodat je het water wit kunt laten bruisen, en de Spijker, de korenschuur, als symbool van overvloed.’

Dag na dag heeft Alida gevolgd hoe haar stad, Amersfoort, langzaam maar zeker opnieuw geboren werd, opgetrokken door haar vader.

Al bijna een jaar zijn ze ermee bezig.

Straks zal het schilderij hangen in het mooiste gebouw van de stad, hier vlakbij op de Hof, in het stadshuis.

Een paar mannen van het stadsbestuur hadden het schilderij van Van Goyen gezien, *Gezicht op Den Haag*, en iemand anders Vermeers *Gezicht op Delft*. Ze wilden voor Amersfoort ook zoiets. Haar vader, die behalve een vermaard schilder ook raadslid is en jaren geleden al een kleiner gezicht op de stad had vervaardigd, zei dat hij wel een opzette zou maken. Dat deed hij thuis in het atelier. Eerst ging hij samen met Jasper zoeken naar de juiste plek van waaruit de stad geschilderd moest worden. Zo hoog mogelijk, zodat je het beste overzicht had. Zij is ook een keer

mee geweest de berg op, maar haar vader had al gezegd dat het te ver weg zou zijn om alles goed te kunnen zien. Ze maakten wel een reeks schetsen, en zij had de bloemen getekend die ze aan het eind van de dag had geplukt.

Thuis in het atelier had haar vader de prent met het stadsgezicht en de plattegrond, waarop elke straat, gracht, gebouw en tuin heel precies getekend staat, op de vloer gelegd en er van een afstandje naar gekeken. Met toegeknepen ogen tuurde hij en overlegde met Jasper. Telkens verschoof hij de plattegrond een beetje. Eigenlijk moesten alle belangrijke en mooie gebouwen van de stad erop.

De raadsleden vonden het mooi. Ja, zoiets wilden ze, maar veel groter, zo groot als de muur van de raadskamer waar het moest komen te hangen; zes el lang bij drie en een halve el hoog.*

Maar voor zo'n doek was het atelier aan huis niet ruim genoeg. Het had een mooie lichtval maar je moest afstand kunnen nemen, en bovendien moesten de schilderijen voor de verkoop daar blijven staan. In de raadskamer zelf kon ook niet, want het werk zou meer dan een jaar gaan duren en de raadsleden hadden die kamer nodig; ook vreesden ze dat

* Meer dan vier meter bij twee en een halve meter; één el is 69,4 centimeter.

het hele stadhuis onder de verf zou komen te zitten. De ruimte moest groot zijn, licht uit het noorden hebben en alles moest kunnen blijven staan.

Op een zondagmorgen luisterde Matthias in de Joriskerk naar de preek van de dominee terwijl hij keek hoe het licht viel op de witte kraag boven diens git-zwarte pak en hoe het weerkaatste in de nieuwe kroonluchters van Jacob van Campen. Toen zag hij voor zijn geestes oog, achter de in het zwart gehulde kerkenraad, achter het doksaal dat het schip scheidt van het koor, een uitbarsting van kleur. Hij zag het scheppingsverhaal van Amersfoort.

Alle kleur was uit de kerk verwijderd, alle beelden omvergegooid, want dat leidde af van waar het omging, het Woord van God. De scherven en brokstukken stonden tot aan de knieën, maar de beeldenstormers waren tegengehouden toen ze het doksaal met de grond gelijk wilden maken.

Matthias zou de kleur terugbrengen, niet om de kerk mee op te sieren maar het stadhuis. Geen beelden van heiligen zou hij maken, geen beelden van Jezus, Maria, engelen, maar van de stad. De schoonheid van de stad zou hij oproepen en de kerk zou zijn atelier zijn.

Het koor was perfect, hoog, licht; het kon goed afgesloten worden van de rest en werd sinds de kerk

protestants was niet meer gebruikt. Hij zong mee met de gemeente, en intussen stelde hij zich voor hoe hij het zou inrichten. Het doek aan de rechterkant zodat het licht uit het noordoosten erop viel, de tafel met de verf op de plek waar het hoogaltaar stond.

Veel belangrijke mensen van de stad waren zijn vrienden, en hij kreeg meteen toestemming. Matthias is alom geliefd; hij doet veel voor armen en wezen, en zelfs katholieken laten hun kinderen bij hem het schildersvak leren. Alida is trots op haar vader, altijd geweest. Ze kijkt naar zijn gezicht, dat voortdurend van uitdrukking verandert. Het hoge voorhoofd, waar zoveel kennis achter schuilgaat, zijn rechte neus en de mond die aan de zijkanen wat opkrult. De wilskrachtige kin. Ze herkent trekken van haar eigen gezicht. De ogen hebben dezelfde kleur blauw, de mond, de kin. Haar neus is anders, haar gezicht is minder harmonieus dan het zijne. Ze heeft zijn krullen, maar in het blond, van haar moeder. Ook innerlijk lijkt ze op hem, dezelfde passie voor het schilderen, dezelfde opvliëgendheid soms. Uitbundig maar met dat voortdurend aanwezige besef van de eindigheid. Haar vader citeert vaak regels als 'Terwijl de Sonne straelt door wolckeloose lucht, Laet sich de schaduw by of aen ons' zijde vinden'.

Razend kon hij haar maken als hij zei: 'Dat kun jij nog niet weten, jij bent een zorgeloze bloem.' Maar waarschijnlijk deed hij dat om haar uit te dagen. Hij zocht altijd de spanning en misschien wilde hij graag dat ze zorgeloos was, niet van die sombere gedachtes had. Haar vader is nergens bang voor. Toen er een keer een gevecht was op straat stortte hij zich ertussen om de vechters uit elkaar te halen en liet zich niet tegenhouden door de messen die al getrokken waren. Hij heeft een groot rechtvaardigheidsgevoel. Als hij soms even ligt te slapen in een stoel, kijkt ze naar zijn op en neer gaande borst. Eens zal dat ademen stoppen, steekt het dan door haar heen.

Ze is trots dat hij haar het schildersvak leert. Hij behandelt haar niet anders dan haar broers, en soms laat hij zelfs merken dat hij haar beter vindt. Ook over haar moeder zegt hij vaak dat zij hun allemaal te slim af is, dat hij niet alleen haar leuke kop bewondert maar ook wat erin zit. Haar moeder is belezen en komt uit een aanzienlijker familie dan haar vader. Ze bespreken alles samen. Haar moeder blijft altijd kalm en waardig, ook als anderen door het dolle heen raken. Ze kapt scènes af met een korte, scherpe opmerking. Pieter is net zo'n driftkop als haar vader en zij. Hij houdt van zijn vader maar zet zich ook tegen hem af, waardoor er soms groot tumult ontstaat.

Johannes gaat zijn eigen gang. Als er opschudding is zegt hij niks of trekt zich terug. Hij lijkt meer op de Van Hoorns, maar misschien komt dat doordat hij de tweede zoon is. Maria is ook rustiger, waarschijnlijk omdat ze al die opwinding aan heeft moeten horen.

Eerst schrok Alida toen ze begreep dat het schilderij in de kerk zou worden gemaakt. Ze was bang dat ze er niet bij zou kunnen zijn, want sinds ze klaar was met de Kleine school schilderde ze in het atelier, haar oefeningen, haar bloemen en diertjes, terwijl haar vader en Jasper aan andere doeken werkten. Ze wilde bij haar vader zijn en bij Jasper.

‘Hij heeft veel talent, die jongen,’ zei haar vader toen hij net bij hem was gekomen als leerling, alweer een paar jaar geleden. Hij is net zo oud als haar broer Pieter, achttien, maar veel verder met schilderen omdat hij, zoals Pieter zegt, ‘zijn tijd niet heeft verdaan met schoolgaan’. Al vroeg zagen zijn ouders zijn aanleg en daarom deden ze hem in de leer bij een portretschilder. Johannes verzucht vaak dat hij zich het liefst ook geheel aan het schilderen zou wijden in plaats van nog twee jaar zijn tijd te verspillen met die oude koek. Alida was graag naar de Latijnse school gegaan, maar haar vader leert haar een beetje Latijn en van haar moeder leert ze Frans en nog schooner schrijven dan op school.